

שמות

בית ה' ואת בית המלך" וואס ברענגט זיך אין ספרי אבער נישט אין גמרא. (ג) ער זאגט „כהונה (ולוי) מיוכבד ומלכות ממרים" ווי אין ספרי, נישט ווי אין גמרא וואס איז נישט מפרט פון וועמען כהונה ולוי זיינען ארויסגעקומען נאר איז מפרט ווער כהונה ולוי ומלכות זיינען — „בתי כהונה ולוי אהרן ומשה ומ"ד בתי מלכות דוד נמי ממרים קאתי".

ואעפ"כ איז רש"י מסיים פירושו „כדאיתא במס' סוטה" — נישט „כדאיתא בספרי"?

ב. קען מען מסביר זיין בפשטות דעם ערשטן ענין — ע"פ ביאור המפרש שים¹⁰ אין דער מחלוקת פון רב ושמואל אין גמרא, אז זי איז תלוי אין דער פריערדיקער פלוגתא פון רב ושמואל אין גמרא דארט¹¹ ווער די מילדות זיינען געווען: חד אמר אשה ובתה וחד אמר כלה וחמותה. מ"ד אשה ובתה יוכבד ומרים ומ"ד כלה וחמותה יוכבד ואלישבע. לויט דער דיעה „כלה

א. אויפ'ן פסוק „ויהי כי יראו המלך דות את האלקים ויעש להם בתים", שטייט אין גמרא סוטה²: רב ושמואל³ חד אמר בתי כהונה ולוי וחד אמר בתי מלכות מ"ד בתי כהונה ולוי אהרן ומשה ומ"ד בתי מלכות דוד נמי ממרים קאתי. אין ספרי ווערט געזאגט: בתים אלו אני יודע מה הם כשהוא אומר מקצה עשרים שנה אשר בנה שלמה את שני הבתים את בית ה' זו כהונה ואת בית המלך זו המלכות, זכתה יוכבד לכהונה ומרים למלכות.

לפ"ז דארף מען פארשטיין בפרש"י בפרשתנו⁴, וואס ער שטעלט זיך אויף „ויעש להם בתים" און איז מפרש: „בתי כהונה ולוי ומלכות שקרויין בתים ויבן את בית ה' ואת בית המלך, כהונה ולוי מיוכבד ומלכות ממרים כדאיתא במס' סוטה⁵."

וואס פון איין זייט ברענגט רש"י: (א) סיי כהונה און סיי מלכות ווי אין ספרי, און נישט ווי אין גמרא וואו דאס זיינען דיעות שבמחלוקת, (ב) דער פסוק „את

(9) ולאידך כתב גם בתי (כהונה ולוי). (כהונה) ולוי מיוכבד, כנגד — ולא כבספרי שנאמר רק כהונה. ובפשטות — זה שבספרי לא כתב גם לוי, כי איז זכות וענין מיוחד של יוכבד, כיא דכל שבט לוי (כמו שהקשה בחדא"ג לסוטה שם, ויפ"ת (השלם) לשמור שם. וראה מה שתיצו). ובנוגע לפרש"י — ראה לקמן הערה 16.

(10) ראה חדא"ג סוטה שם. הריף לע"י שם. וראה יפ"ת (השלם) לשמור שם.

(11) ובשמור שם, יג. ושם: רב אמר כו' רבי שמואל בר נחמן כו'.

(1) פרשתנו א, כא.
(2) יא, ב. ועד"ז בשמור פ"א, יז.
(3) בשמור שם: רב ולוי. וכי' לגירסא אחת בסוטה שם — ראה ע"י שם.
(4) בהעלות יו"ד, כט.
(5) מ"א ט, יו"ד.
(6) עה"פ.
(7) בהוצאת ברלינער: כמו שכתוב ויבן (ובכת"י ערפורט: כגון ויבן). ובא' מכת"י רש"י (שתח"י) „שנא".

(8) כיה ברוב הדפוסים ובכת"י. בדפוס שני הלשון: ויעש להם בתים בתי כהונה ולוי מיוכבד ומלכות ממרים כדאיתא במס' סוטה. וליתא הרא"ה מהכתוב. ועד"ז הוא בכמה כת"י שתח"י.

(י) ועד"ז הוא בתיב"ע עה"פ כאן: בית מלכותא ובית כהונתא רבתא. אבל בתיב"ע ביחא דלויא וביתא דכהונתא רבתא.

וחמותה, איז בתי כהונה מאלישבע אשתו של אהרן, און בתי לוי פון יוכבד. און לויט דער דיעה „אשה ובתה“ מיינט „בתים“ אויך בתי מלכות — בתי כהונה ולוי פון יוכבד און בתי מלכות פון מרים¹².

וויבאלד אַז רש״י לערנט (ווי ער האָט שוין פריער מפרש געווען) אַז די מילדות (שפּרה ופועה) זיינען יוכבד ומרים¹³, קומט אויס אַז „בתים“ איז בתי כהונה ולוי און בתי מלכות.

עס בלייבן אַבער שווער שאר הדיוקים ובעיקר — וואָס ער איז מדייק „כדאיתא במס' סוטה“¹⁴, אַעפּ וואָס ער איז מוסיף די רא״י פון פסוק וואָס ברענגט זיך איז ספרי, און זאָגט אויך ווי אין ספרי אַז כהונה איז פון יוכבד, ניט ווי לשון הגמרא „בתי כהונה ולוי אהרן ומשה“¹⁶.

12 ביפית (שם) פ״ כן בכונת המדרש, אבל לא בגמ'. וכתב: אבל בסוטה גרסי' ומדי בתי מלכות דוד נמי ממרים קאתי, משמע דאוקי בתי מלכות במרים ויוכבד וקאמר דלאו דוקא מיוכבד דיצא מלך דהיינו משה כדכתבי' ויהי בישרוון מלך אלא דוד נמי דהוי מלך ממרים קאתי.
13 פרשתנו א, טו. ועד״ז הוא בספרי בהעלותך שם בלי שום חולק.
14 ולהעיר, שלהגריסא בעי' סוטה שם שמח' חיל: חד אמר בתי מלכות (ורק אחי'') וחד אמר בתי כהונה ולוי — דוחק לפרש פ״ הגיל במיד זה.
15 להעיר שבא' מכתבי' רש״י (שתחתי) ליתא בפרש״י „כדא' במס' סוטה“. וכמ' בחידושי ופירושי מהר״ק.

16 ולכאורה יל כ' לרש״י לא פסיקא לי' מילתא למי הכוונה בכהונה ולוי (וכן בתי כהונה ולוי) — אם כהונה — לאהרן, ולוי — למשה. או שבשניהם הכוונה למשה, ותלוי ב' הדיעות שהביא רש״י (פרשתנו ד, יד) אם החרון אף עשה רושם. או יל דלרש״י קאי רק על משה, שהרי אהרן נולד לפני שותחיינה את הילדים, והכתוב כאן מדגיש „ותחיינה גר וייטב גר ויעשׂה שהעשׂי — שכר של ותחיינה (ולהעיר שעשׂי פירושה גם הרי חדשה — עיד לך יב, ה ובפרש״י), והכוונה בכהונה ולוי היא

ג. אויך דאָרף מען פאַרשטיין די רא״י וואָס רש״י ברענגט פון פסוק „את בית ה' ואת בית המלך“¹⁷:

(א) רש״י טייטשט דאָך „(ויעש להם) בתים“ ניט „בתים“ כפשוטו אַ בנין, נאָר „בתי כהונה וכו'“ — בית (במובן פון) משפּחה פון כהונה לוי ומלכות, איז דאָך דער פסוק וואָס רש״י ברענגט — אַ רא״י לסתור, וואָרום „בית ה' . . . בית המלך“ זיינען בתים כפשוטם¹⁸.

(ב) יתירה מזו: מען געפינט אַנדערע פסוקים וואו דער לשון „בית“ גייט אויף דעם ענין „בית“ כהונה ולוי — „בית אהרן ברכו את ה' בית הלוי ברכו את ה'“¹⁹, וואָס דאָרטן מיינט דאָך עס ניט אַ בית גשמי, נאָר בית במובן פון די

מה שבתחלה הי' משה כהן ואחי' פסקה ממנו כהונה ונעשה לוי (כפשוטו הלשון בפרש״י שמוט שם. וראה פרש״י תצוה כט, כד. אמור כא, כב), או שפסקה רק מזרעו של משה, וכהכתוב (דהא' כג, יד) שהביא רש״י שם „בניו יקראו על שבת הלוי“ (כהדיעה בזבחים קב, א). ואעפ״כ קורא בתי כהונה ולוי, כי בזכות זה של יוכבד הי' אצל משה הענין דכהונה, אלא שגרם החרון אף כי ונעשה (או רעו) בית לוי. אבל בכ״ז זכות הוא לגבי ישראל, ועפ״ז אולי יל דגם בספרי — זכחה יוכבד לכהונה הכוונה למשה, שהרי „ותחיינה“ הי' אחר לידת אהרן, ולכן לא כתב בתי כהונה, כי לא הי' בית כ״א אחד!

אבל — כ״ז היפך פשוטו של דברים לומר שזכחה יוכבד לכהן אחד וכל הכהנים היו בלאהי'! ואף שאהרן נולד קודם לותחיינה — כהונתו זכה בה לאחי'.

ויתרה מזה מצינו בפנחס (להדיעה שנתכהן לאחר שהרג לומרי — זבחים קא, א. הובא בפרש״י פנחס כה, יג), ובכינוי הפכי — הפסד — בפרש״י ויהי מט, ג.

17 וראה לעיל הערה 8, שבדפוס שני וכמה בתי רש״י ליתא הרא״י מהכתוב.

18 כמו שהקשה ביפית לשמור שם.

19 תהלים קלה, יט-כ.

משפחה, די משפחה פון כהונה און די משפחה פון לוי²⁰.

עד"ז געפינט מען ביי בתי מלכות — „יעשה ה' לאדני בית נאמן“²¹, („בית המלך האזינו“²²), „שמעו נא בית דוד“²³, „ובית דוד כאלקים“²⁴, וואס אין די אלע ערטער מיינט „בית“ ניט בית גשמי, נאר בית משפחת המלך, היינט פארוואס ברענגט ניט רש"י אט די פסוקים, וואו „בית“ מיינט ניט כפשוטו, נאר ס'גייט אויף משפחות כהונה ומשפחות מלכות.

ג) אין רש"י שלפנינו שטייט „ויבן את בית ה' ואת בית המלך“, דער לשון הפסוק איז אבער ניט אזוי, אין פסוק שטייט (כנ"ל) „אשר בנה שלמה את שני הבתים את בית ה' ואת בית המלך“.

ד. דער ביאור בזה: די רא"י וואס רש"י ברענגט פון פסוק „את בית ה' ואת בית המלך“, איז ניט אז דער ווארט „בית“ ווערט געניצט אויף בתי כהונה ולוי במובן פון משפחה כהונה ולוי כו' (ווי ביי די פסוקים „בית אהרן . . בית הלוי ברכו את ה' גוי") — אין דעם איז קיין חידוש ניטא, ווארום רש"י האט שוין פריער²⁵ מפרש געווען אז „בית“ מיינט אויך „עבדיו ובני ביתו“ (ניט נאר „בית ממש") און ווי מ'געפינט²⁶ כמה פעמים בתורה.

די רא"י וואס רש"י ברענגט דא איז אויף דעם אז בשעת עס שטייט דער לשון „בתים“ סתם ניט אויסטייטשענדיק וועגן וועלכן בית עס רעדט זיך²⁷, קען דאס מיינען (בתי) כהונה לוי ומלכות, ווי רש"י איז ממשיך שקרויין בתים (אין פסוק), ווי ער ברענגט די רא"י „הבתים את בית ה' ואת בית המלך“

וי"ל אז אזוי דארף זיין די גירסא אין רש"י²⁸ — „הבתים“ אַנשטאַט „ויבן“; דער ווארט „ויבן“ ווי ס'איז אין דפוסי רש"י איז א טעות פון מעתיק²⁹,

דער לשון „(את שני ה)בתים“ סתם (וואס דער פסוק לייגט דארטן צו³⁰), טייטשט דער פסוק גלייך אפ אז דאס מיינט „בית ה' ואת בית המלך“. ובמילא

(27) להעיר מהתחלת הלשון בספרי שם: בתים אלו איני יודע מה הם כשהוא אומר כו'.

(28) ועפ"ז בטלה הקושיא — „ויבן“ שבפרשי הרי אינו בקרא, כנ"ל.

(29) שבא מזה שה' כתוב לאחרי „שקרויין בתים“ „הבתים את בית ה' ואת בית המלך“, ותיבת „הבתים“ הייתה כתובה (כרגיל בכתב כמח תיבות) בקיצור „הב“, והוקשה להמעתיק לפענחו „הבתים“ — שאז ל' רש"י „בתים הבתים“ — כ"א (כרגיל בכתב שכו"כ אותיות דומות ביותר וז"ל) ו' (במקום — ה') ב' ו' (במקום הקו — המורה על קיצור התיבה).

בהוצאת ברלינר מעיר (ע"ד עצמו) שצ"ל „אשר בנה“ במקום „ויבן“ וכמו שהוא בכתוב ושמעתק בספרי שם. אבל — איך יבוא טעות כזו. ועוד — עפ"ז צ"ל שחסרה בפרשי תיבת „גו" אחרי „בנה“ (ובספרי מובא כל הפסוק) או שקיצר רש"י לשון הכתוב. ועוד (ואולי — העיקר): בכתוב שמובא לרא"י מפורש הלשון שעליו מביאים הרא"י „בתים“, ומפורש פירושו (שהוא פרשי כאן) — הוקיק לרא"י (זו) בית ה', בית המלך — ודוקא תיבה זו (הבתים) לא יביא רש"י! ונוסף על השמטה זו — יעתיק מתחלת הכתוב „אשר בנה“ — שאינו מוסיפות כאן כלום, ואדרבא — כאן כתוב „ויעש“ (ופירושו — הקמת משפחה) ולא „בנה“ (— בנין גשמי)!

(30) דלכאורה מיותר.

(20) וכמו שהביא ברבינו בחיי כאן (ועל דרך המדרש) יפ"ת שם. פי' מהרז"ו שם, יג. ועוד.

(21) ש"א כה. כה. ובתרגום ורש"י שם.

(22) הושע ה, א. פסוק זה (וכן הכתובים שלאחיו) הובא ביפ"ת שם, כי (חלק מ)הנבואה היא לבנימין וליהודה ג"כ (מלכי בית דוד) ולא רק לאפרים.

(23) ישע"ה יג.

(24) זכריה יב, ח.

(25) ויגש מה, ב.

(26) ריש פרשתנו. וכן לפניו לך יב, יז ובפרשי.

(א) אַז דער אויבערשטער האָט פאַר זיי אויפגעשטעלט בתים כדי באַשיצן און ראַטעווען זיי פון פּרעה³².

(ב) אַז בתים דאָ מיינט בנינים, משפחות³³, און דאָס איז געווען דער שַׁכר צו די מיילדות פאַר „ותחיינה את הילדים“: פאַר זייער הילף ביים גע-בורט פון אידישע קינדער און ביים אויפשטעלן אידישע משפחות, האָט מען זיי באַצאלט מדה כנגד מדה מיט בנינים און מיט אויפשטעלן אייגענע משפחות³⁴.

וואָס ביידע פירושים זיינען לכאורה מער מתאים בפשוטו של מקרא, ווייל: (א) דער וואָרט „בתים“ ווערט דאָן גע-טייטשט כפשוטו (אָדער גשמיות/דיקע בתים³⁵, אָדער — משפחות, ווי מען גע-פינט בכ"מ בתורה) — ניט אַז דאָס איז אַ רמז אויף „בתי כהונה ולוי ומלכות“ דוקא, און מען דאַרף דאָס אָפּלערנען פון ספר מלכים.

(ב) דאָס איז לכא' מער מסתבר אין „ויעש להם בתים“ וואָס איז בלשון עבר, אַז שוין דעמאָלט האָט ער פאַר זיי גע-מאַכט בתים³⁶. משא"כ לויט פרש"י איז דאָך דער ענין הבתים פון כהונה ולוי

איז מובן אַז דער וואָרט „בתים“ סתם וואָס שטייט אין אַ פסוק, מיינט (אויך) בתי כהונה ולוי ומלכות,

[וואָס דערפאַר איז קיין סתירה ניט דאָס וואָס דאַרטן מיינט בתים (בית ה', בית המלך) בתים כפשוטו, וואָרום דאָ איז רש"י נאָר אויסן אַז „בתים“ סתם מיינט — פון כהונה ולוי ומלכות, און ס'קען זיין בתים כפשוטו, אָדער בתים במובן פון משפחה].

ה. מען דאַרף אָבער פאַרשטיין, וואָס איז דער הכרח בפשט"מ לערנען אַז עס מיינט דוקא די דריי סוגי בתים, בתי כהונה ולוי ומלכות, מען קען דאָך לערנען אַז עס מיינט בתים אין אַלגע-מיינ, ווי דער טייטש פון וואָרט בתים אומעטום³⁷ (און כפי כמה מפרשי התורה).

31) אבל אין להקשות למה לא פי' כהפירוש בתים כפשוטו, אלא ש„ויעש“ קאי על פרעה שעשה להם בתים אצל עבדיו כדי שיראו אם הולכות אצל העבריות (בעה"ת עה"פ. וראה רשבים ועוד), או שתיקן בתים למצריים להיות שכנים לישראל כו' (מדרש כח טוב. פענח רוא. ריב"א. וכיו"ב — ראה פי' הב' בחוקני. פי' טור הארוך. אברבנאל בפי' הג' ועוד).

כי בפשטות קאי „ויעש“ על הנאמר לפני' בקרא „אלקים“, ולא על פרעה. וכדמוכח גם מה שבהכתוב לאחר' מוסף ומפטר „ויצו פרעה“. ולפי' הב' גם תיבת „להם“ לא קאי על המילדות כ"א על המצרים (או על בתי ישראל) — ראה ככ"ז רבינו בחיי כאן. באר מים חיים מפרש"י.

*) להעיר שבא' מכת"י רש"י (שחח"א) בא בסיום דברי רש"י: „ד"א בתים, פרעה עשה להם בתים של מצרים סביב לבתי ישראל כדי שישמע המצרי כשבת ישראלית מולדת וכתוב אחריו ויצו פרעה לכל עמו והוא שמפרשו לשם ופסחתי עליכם מדלג ה"י מביתו של ישראל לביתו של מצרי שהיו שרויים זה בתוך זה. ולהעיר מפרש"י בא (יב, יג): ופסחתי מדלג ה"י מבתי ישראל לבתי מצרים שהיו שרויים זה בתוך זה.

32) ראה פי' הקצר לראב"ע כאן: ויאמר הגאון כי עשה להם בתים שהסתירם שם ולא נמצאו. וראה מדרש הגדול כאן. ספר השרשים לרד"ק שורש בית „שהסתירם מפרעה שלא הר"ע להם כדרך שנאמר בירמי' ובברוך ויסתירם ה'“ (ירמי' לו, כו).

33) ראה ראב"ע פרשתנו פסוק כ. פי' הקצר שם. רד"ק שם. חוקני בפי' הא'. טור הארוך בפי' הא'. אברבנאל בפי' הא' (אלא שלפי פירושו לא קאי על המילדות העבריות).

34) ראב"ע בפי' הקצר שם. וראה רלב"ג כאן — הובא בשו"ת להערה 38.

35) ראה לקמן הערה 37.

36) והיינו באותו הזמן לפני יציאתם ממצרים, אבל אין הכוונה לפני ילדת משה שהרי „לא היו למרים אלא ה' שנים“ (שמו"ר פי"א, יג בתחלתו. וראה מפרשים שם).

ב"י אלע אידן נאך פאר ותחיינה את הילדים איז³¹ „ובנ"י פרו ג' במאד מאד!"

דעריבער לערנט רש"י אז בתים דא מיינט א ספעציעלע טובה — „בתי כהונה ולוי ומלכות". גיט סתם האבן זיי אויפגעשטעלט ווי אלע אידן משפחות, נאר פון זיי זיינען ארויסגעקומען בתים „יתר שאת ויתר עז" — בתי כהונה ולוי ומלכות⁴⁰.

ז. און כדי מדגיש זיין דעם עילוי ויתרון פון דעם פירוש, איז רש"י מציין „כדאיתא במס' סוטה" (וואס דאס איז גיט נאר כדי צו אנווייזן דעם מקור נאר פארענטפערן) —

דלכאורה: בשלמא לויט די פירושים הנ"ל דשאר המפרשים — איז דער שחר „ריעש להם בתים" אין גוף הענין. לויטן ערשטן פירוש — כדי באשיצן זיי פון פרעה, און (פשיטא) לויטן צווייטן פירוש, אז בתים מיינט זייערע בנים ומשפחות — מדה כנגד מדה, כנ"ל.

לויט פרש"י אבער, אז דער שחר איז „(בתי) כהונה ולוי ומלכות" קומט אויס, אז דא ווערט געגעבן א „זייטיקער" שחר, ער איז גיט מעין פון דעם ענין וואס די מיילדות האבן געטאן, „ותחיינה את הילדים"?

ח. דעריבער זאגט רש"י „כדאיתא במס' סוטה", וואס דארטן קומט דער

געקומען לאחר זמן; און מלכות דוד איז געקומען מיט כמה דורות שפעטער.

ו. דער ביאור בזה: די פירושים איז רש"י שולל דערמיט וואס רש"י זאגט דעם פירוש בסמיכות ובהמשך צום פריערדיקן פסוק ופירוש „ווייטב אלקים למילדות מהו הטובה ויעש להם בתים" (און איז מעתיק אויך די ווערטער „ויעש להם") וואס דערמיט קומט ער גיט נאר מפרש זיין אויף וואס דער ווייטב באציט זיך (וויבאלד דאס שטייט אין פסוק שלאח"ז — גיט בסמיכות צו ווייטב), נאר אויך (מסביר און) מכריח זיין דעם פירוש פון „ויעש להם בתים".

אויב דער פסוק וואלט געמיינט אז דער אויבערשטער האט פאר זיי גע-מאכט בנינים צו באשיצן און מציל זיין זיי, א) וואלט דאן געשטאנען דער לשון „ויבן להם בתים"³² וכיו"ב. ב) פאסט גיט דער ענין פון ווייטב, וואס מיינט א טובה ותוספת ענין גיט א שלילה, עס זאל זיי גיט שאטן.

ועד"ז — אויב דער פירוש איז אז זיי האבן געבארן בנים און אויפגעשטעלט משפחות, איז וואס איז דער חידוש און די טובה צו זיי?³³ אזוי איז דאך געווען

(37) אבל לפי פ' הרד"ק ומדרש הגדול (הגיל הערה 32) משמע שאין הכוונה לבתים כפשוטו, כיא לענין ההגנה וההצלה. וראה פ' הרד"ק בירמ' שם. וראה פננת רזא כאן. ולפ"ו אין מקום לויבן. אבל בפ' הראב"ע שם מהגאון משמע קצת שהכוונה לבתים כפשוטו.

(38) בטור הארוך שפרו ורבו מאוד, עד שהיו אומרים אלו בני שפרה ופועה. אבל בפשט"ח לא מצינו שליוכבד ומרים היו כ"כ הרבה בנים.

מהכתוב שהביא הראב"ע שם משמע קצת שכוונתו לא רק לבנים שלהם אלא שיצאו מהם משפחות גדולות וחשובות (וכן פ' בבא יצחק בראב"ע).

אבל בחזקוני (וכן בטור הארוך) שהביא כתוב

(*) ועיד שפי' הרלב"ג: שיצאו מהם מלכים ומנהיגים כטעם כי בית יעשה לך ה' וזה ה"י הגמול

הגיל ועוד כתובים „והקימותי את בניך אחריו ג' והכינותי את ממלכתו", מפרש בתחלת פירושו: בתים אלו בניו שבניו של אדם נקראו בית. ומסיים: אף כאן נתן להם בנים והולך ומפרש כיצד.

(39) שמות א, ז.

(40) ראה פרש"י ויחי מט, ג.

משא"כ אין ספרי, כאטש אויך דארטן שטייט, זכתה יוכבד לכהונה ומרים למלכות כו", קומט אבער דער ענין אין ספרי אלס א ראי' אז "כל המקרב עצמו מן השמים מקרבין אותו" — גיט אלס מדה כנגד מדה בדיוק בפרטי המדה, נאר אויף דער תנועה כללית פון זיך מקרב זיין צום אויבערשטן [וואס איז דא ביי אלע פעולות טובות (ווי ער ברענגט דארטן אין ספרי אז מגעפינט עס בכמה מקומות) ("על שקירבה את עצמה כך קירבה המקום")]. (ב) גיט אלס אן ענין פון "בית ישראל" — אלע אידן,

און דעריבער שטייט דארטן גיט "בתי כהונה ומלכות", ווייל דארט רעדט זיך גיט וועגן בתיים בישראל בשכר זה וואס דורך זיי איז אויפגעשטעלט געווארן כל בית ישראל.

ט. ויש לומר אז מיט "כדאיתא במס' סוטה" ווערט פארענטפערט נאך א שאלה אין פרש"י:

התחלת הכתוב איז דאך "ויהי כי יראו המיילדות את האלקים", דארף מען לערנען אז דער שכר "ויעש להם בתיים" איז אויף דעם וואס "יראו את האלקים", אבער דער שכר אויף דעם — גע- פינט מען אין מדרש⁴¹ גאר אן אנדערן: "וייטב אלקים כו' הה"ד כו' מהו שכר היראה תורה, לפי שיראה יוכבד מפני הקב"ה העמיד ממנה משה שכתוב בו כי טוב הוא, ונתנה התורה על ידו שנקראת לקח טוב, ונקראת על שמו שנאמר זכרו תורת משה עבדי, ומרים יצא ממנה

פירוש וענין בהמשך צו דער משנה⁴¹ וסוגיית הגמרא "במדה שאדם מודד בה מודדין לו", און די ענינים פון מדה כנגד מדה וואס די משנה וגמרא רעכענען אויס, זיינען (כולל) עניני שכר (ועונש) כנגד (— אין דער זעלבער "מדה" פון) יעדן פרט פון מעשה האדם.

און מיט דעם ווערט מובן דער יתרון אין דעם פירוש "בתי כהונה ולוי" ומלכות: דאס ברענגט ארויס גיט נאר דעם גודל השכר, נאר (בעיקר) ווי דאס איז מדה כנגד מדה, בכל הפרטים — נגד די פרטים פון זייער מעשה:

די פעולה פון די מיילדות אין דעם וואס "ותחינה את הילדים" איז געווען גיט נאר דאס וואס זיי האבן דורכדעם געהאלפן אז עס זאלן אויפגעשטעלט ווערן אידישע משפחות, נאר דורך דעם האט זיך אויפגעשטעלט דער (רוב, אדער) גאנצער דור יוצאי מצרים פון וועמען ס'קומט ארויס דער גאנצער עם ישראל עד סוף כל הדורות:

און דעריבער איז דער שכר באופן דמדה כנגד מדה ובפרטיות, גיט דאס וואס זיי האבן געהאט בנים ומשפחות⁴², אדער אז זיי האבן געהאט קינדער כהנים לויים ומלכים, נאר פון זיי זיינען אויפגעבויט געווארן "בתי כהונה ולוי" ומלכות, די בתיים מיוחדים, יתר שאת ויתר עז⁴³ שבשיראל עד סוף⁴⁴ כל הדורות.

(41) ה. ב ואילך. ושם ט, ב במשנה. וכן לענין הטובה מרים המחינה כו'.

(42) כבדאב"ע הנ"ל בפ' הקצר.

(43) ועפ"ז מובנת השייכות ל"בתיים" — ראה גר"א כאן בפרש"י.

(44) וי"ל שלכן משנה רש"י וכותב, כהונה ולוי' מיוכבד ומלכות ממרים, ולא כבגמ' כהונה ולוי' אהרן ומשה ומי"ד בתי מלכות דוד נמי ממרים קאחיי. כי עיקר התוכן והדגשה בהשכר הוא לא לזה

שה' להם בנים במעלות מיוחדות כו', כ"א שמהם יצא ענין הכהונה כו' — "בתי כהונה ולוי' ומלכות". (45) שמר"ר פ"א, טז. ושנ.

יוד. אין דער משנה וסוגי' אין מס' סוטה איז מבואר דער ענין פון מדה כנגד מדה ניט כנגד רגש וכונת האדם, נאָר כנגד זיין מעשה בפועל⁴⁴. און דער ענין איז מודגש אין פשוטו של מקרא, און ווי רש"י האָט שוין אַראָפּגעבראַכט פריער בפי' עה"ת⁴⁵ דעם ענין פון מדה כנגד מדה — מעשה בפועל — (הם חטאו ברבת רעת האדם ולקו בתהום רבה).

און דעריבער, איז ע"פ פשש"מ מובן אַז די הטבה און דער שכר דאָ איז ניט (אַזויפיל) פאַר זייער כוונה ומחשבה „יראו את האלקים“⁴⁶, נאָר (בעיקר) פאַר זייער מעשה בפועל, זייענדיק מיילדות (שפּרה) — שמשפרת את הולד, פועה — שפועה ומדברת והוגה לולד) און „ותחיינה את הילדים“ העלפן אויפֿ-שטעלן בתים בישראל ביו „כל בית ישראל“, און אויף דעם איז דער שכר, ניט (אַזוי) דאָס וואָס יוכבד האָט גע-בוירן אַ זון וואָס ניתנה תורה ע"י (ועד"ז מעלת בצלאל), וואָרום דאָס איז ניט קיין

בצלאל⁴⁶ שהי' מלא חכמה דכתיב⁴⁷ ואמלא אותו רוח אלקים ועשה ארון⁴⁸ לתורה כו"⁴⁹,

וואָס אויך בפשש"מ איז דאָס לכאורה מער מתאים ושייך צו „ויהי כי יראו המילדות את האלקים“, וואָרום דער ענין התורה איז דאָך „ויצונו ה' לעשות את כל החוקים האלה ליראה את ה' אלקינו“⁵⁰.

[וואָס דאָס איז אַ שכר הכי נעלה, וואָס דורך משה איר זון האָט דער אוי-בערשטער געגעבן תורה לישראל].

און לפי"ז דאָרף מען ניט אַנקומען צו לערנען אַז דער ווייטב אלקים למילדות גייט אויף דעם וואָס עס שטייט בסיום הכתוב שלאח"כ⁵¹ ווי רש"י לערנט, נאָר דער שכר איז אויף דעם וואָס שטייט בהתחלת כתוב וזה⁵² „כי יראו המילדות את האלקים“⁵³.

און דאָס ווערט פאַרענטפערט (בסיום לשון רש"י — כדאיתא) במס' סוטה.

(46) כמפורש בכתוב (תשא לא, ב. ויקהל לה, ל) בצלאל בן אוּרִי בן חור, ובפרש"י (בשלח יז, ירד. משפטים כד, יד. ויקהל שם) חור בנה של מרים הי'.

(47) תשא לא, ג.

(48) ראה פרש"י ויקהל לו, א.

(49) ולהעיר ממשפטים שם השייכות דחור (בנה של מרים) לתורה.

(50) ואתחנן ו, כד.

(51) כמו שהקשו ברבותינו בעה"ת כאן פסוק כ.

(52) אבל במדרש שם לא קאי בכתוב זה אלא בכתוב שלפניו וייטב אלקים ולמד מהל' וייטב (שתורה ומשה נק' טוב). וראה יפ"ת (השלם) שם.

(53) ואף שבכתוביכ (בפשש"מ) לא מצינו שתורה נק' בית — הויל לרש"י לתרך מדוע אי"ז נוכר (בביטוי אחר) בפרשתנו כהשכר.

(*) משא"כ ברז"ל — ראה פסחים (פו, א) אני חונמא זו תורה. וראה לקו"ת ואתחנן י, א. יהל אור לתהלים ע' 494. המשך מים רבים חרל"ו פרק ר ואילך. ועוד.

(54) ראה חדא"ג מהרש"א סנהדרין צ, א (ד"ה מנין).

(55) נח ז, יא. וראה פרש"י יתרו יח, יא. נשא ה, כד. שלח יד, לו.

(56) ואולי י"ל דגם לפרש"י יש שייכות דבתי כהונה ולו"י ומלכות גם (הפרט ב)התחלת הכתוב „ויהי כי יראו המילדות את האלקים“, ע"פ לשון הכתוב שהביא רש"י ממלכים „את בית ה'“, כי היחוד וההבדלה (דבתי) כהונה ולו"י הוא מה ש„הבדיל ה' את שבט לוי לשאת את ארון ברית ה' לעמוד לפני ה' לשרתו גו"י“ (עקב י, ח), העבודה ושירות בבית ה'. והרי בית אלקים הוא ענין הפועל יראה מה, וכמ"ש לפניו (ויצא כח, יז). ועד"ז י"ל לגבי ענין המלוכה שמעורר ליריש. ולהעיר מהו"ש ג, ה ובפרש"י שם. וראה סהמ"צ להצ"צ מצות מינוי מלך.

(*) וראה במדבר א. נ ואילך ובפרש"י ג, ו ואילך. בהעלותך ח, ו ואילך. קרח יח, א ואילך. וראה לשון הרמב"ם רפ"ג ורפ"ד דהל' כלי המקדש.

„בית“, דאס איז ניט נמשך געווארן צו זרעו וזרע זרעו — נאָר ומסרה ליהושע, נאָר דער ענין פון „בתי כהונה ולוי ומלכות“.

המדרש עיקר אלא המעשה⁶⁰, די מעשה בפועל, וואָס איז דעם איז יעדער מעשה נוגע ניט (בלויז) דער צד השווה פון אלע מעשים טובים, נאָר דער תוכן פרטי פון דער עשי' פרטית, און ווי מ'האט אויפגעטאן מיט דער מעשה.

דעריבער איז דאָ נוגע דער שחר פון בתי כהונה ולוי ומלכות, און פאַרבונדן אויך מיט „את בית ה' ואת בית המלך“, בתים כפשוטו בגשמיות, ווייל זייער עיקר מעלה און אויפטו איז געווען דאָס וואָס זיי האָבן אויפגעשטעלט און ותחייתה — לעבעדיק געמאַכט בתים בישראל, כנל בארוכה.

יב. פון פירוש רש"י הנ"ל נעמט מען

ארויס אַ הוראה נפלאה:

לכאורה אין-הכי-נמי אַז דער ענין וואָס משה איז געווען דער וואָס ניתנה תורה על ידו איז ניט קיין מדה כנגד מדה שחר פאַר יוכבד [ומרים], דאָס איז דאָך אַבער פאַרט דער גרעסטער שחר וואָס מ'קען האָבן.

איז מען דאָ מדגיש, אַז עס איז דאָ נאָך אַ גרעסערער שחר, און נחת פאַר אַ אידישער מאַמע — בתי כהונה ולוי ומלכות.

ניט אזוי וואָס זי האָט אַ זון וואָס איז אַ גרויסער למדן, בקי, חריף וכיו"ב, נאָר דאָס אויפגעטעלן בתים בישראל, בתי כהונה לוי ומלכות, אידישע קינדער און קינד'ס קינדער, תלמידים⁶¹ ותלמידי תלמידים, העלפן אידן צו בויען אידישע היימען, דורך פועל'ן אויף יעדער און אלע אידישע קינדער אַז אויך זיי זאָלן זיך באַטייליקן אין (דער הנהגה פון) כהונה לוי ומלכות.

יא. דאָ זעט מען אויך ווי אלע עניני התורה זיינען בתכלית הדיק. אַז כאַטש דער ענין הנ"ל, צו וואָס יוכבד ומרים האָבן זוכה געווען איז אַן ענין פון אגדה ודרוש, זעט מען אַבער דעם חילוק שבזה אין די מקורות הנ"ל — ווי דאָס איז אין פירוש רש"י (און גמרא), ווי דאָס איז אין מדרש און ווי דאָס איז אין ספרי — אַז דער חילוק איז בהתאם צו די כללים וגדרים פון דעם חלק בתורה וואו דער ענין שטייט.

אין מדרש וואָס איז דרש ואגדה שב-תורה, אויף וואָס מען זאָגט „מושכין לבו של אדם כאגדה“⁶², מדות שבלב, און ברענגט צו יראת שמים⁶³ — איז דער עיקר מעלה והדגשה דאָס וואָס „יראו המילדות את האלקים“, און דעריבער איז דאָרטן מודגש דער שחר „מהו שחר היראה תורה כו“.

אין ספרי אַבער, וואָס איז בעיקר הלכות, פאַרבונדן מיט מעשה — איז דער שחר אַן ענין של מעשה, כהונה ומלכות לנגד זייער מעשה. די הדגשה אין מעשה איז אַבער ניט דער ענין פרטי פון דער עשי' פרטית, נאָר דער צד השווה מיט אַנדערע מעשים, מקרב עצמו, פאַלגן דעם אויבערשטן.

און פרש"י, פשוטו של מקרא, וואָס איז פאַרבונדן מיט עשי' ממש (ועד"ז די פירושי הכתובים בגמרא וואָס כו"כ מהם זיינען ע"ד הפשט, ווי גערעדט כמה פעמים⁶⁴) — הערט זיך אַן אַז „לא

(60) אבות פ"א מ"ז.

(61) שקריום בנים (פרש"י ואתחנן ו, ז) ופשיטא

— בני ביתו.

(57) שבת פו, א. ועד"ז חגיגה יד, א. ימא עה, א.

(58) ראה הל' ת"ת לאדה"ז פ"ב ה"ב, וש"נ.

(59) וראה לקו"ש ח"ב ע' 72 בסופו.

לעולם ולעולמי עולמים⁶², פונקט ווי כהנים ולויים.

אבער א לוי איז פארבונדן מיט כהנים „וילוי עליך וישרתו“⁶³, מיט עבודת המקדש און מיט א מקום קדוש. ובמילא איז מובן אז אויך זייער ווירקונג איז נישט אזויפיל אין וועלט; דער אָרט וואו לויים דערגרייכן האָט א געוויסע שייכות צו מקדש וקדושה.

דער תכלית הכוונה איז אבער צו פועל'ן די מלוכה וממשלה פון דעם אויבערשטן בכל העולם כולו — בתי מלכות.

און דאָס איז דער אמת'ער נחת וואָס א אידישע מאַמע האָט, ווען זי שטעלט אויף בתים, דורות פון אידישע קינדער, וואָס פירן זיך בבחי' „כהונה לוי' ומלכות“.

און דעמאלט גייען אַרויס אַלע צבאות ה' פון גלות זה האחרון — ווי ס'איז גע- ווען אין מצרים, אַז „יצאו כל צבאות ה' (וואָס זיינען אויפגעשטעלט געוואָרן פון די מילדות העבריות) מארץ מצרים“⁶⁴, ובראשם — משה (בישורון מלך⁶⁵) אהרן (הכהן) ושבתם (שבת לוי) און „יוצאים ביד רמה“⁶⁶.

(משיחות ש"פ שמות, ש"פ וראא תש"ל)

וואָס ענינם ברוחניות איז: כאַטש אַז בכללות איז סיי כהנים סיי לויים ענינם „להבדל לעמוד לפני ה' לשרתו ולעובדו כו“⁶⁷, „זרע לוי כולו מובדל לעבודת המקדש“⁶⁸, איז — עיקר ההבדלה ביי כהנים, וואָס זיי טוען די עבודת הקר- בנות וקטורת בביהמ"ק, און ווי דאָס דריקט זיך אויס אויך אין דעם וואָס א כהן טאָר זיך נישט מטמא זיין⁶⁹, טאָר נישט אַרויסגיין אין חוץ לארץ וכו'⁷⁰, וואָס באַ א לוי איז נישטא דער איסור.

ובעבודת ה' בכאור'א מישאל⁷¹, איז ענין הכהונה, די פרישות והבדלה פון עניני עולם, דביקות והתחברות צו אלקות⁷².

א לוי גייט אַרויס אין חוץ לארץ און אפילו אויף א בית הקברות, ד.ה. ענינו (ב„כל מעשיך ודרכיך“) איז וואָס ער אַרבעט און מאַכט איבער אפילו אַזא אידן וואָס געפינט זיך מחוץ לירושלים ומחוץ לא"י, ער איז חו"ל ביז אין א דרגא פון בית הקברות, היפך החיים ר"ל, און אים מאַכט דער לוי לעבעדיק, ביז אַז אויך ער — יהי' ה' חלקו ונחלתו

(62) רמב"ם סוף הל' שמיטה ויובל.

(63) רמב"ם הל' כלי המקדש פ"ג. וראה הנסמך לעיל בשוה"ג להערה 56.

(64) ר"פ אמור.

(65) רמב"ם הל' אבל פ"ג הי"ג. טוש"ע יו"ד סו"ס שטט.

(66) ראה גם לקו"ש ח"ח ע' 193-4. ח"ט ע' 319, וש"נ.

(67) כמודגש בכה"ג (השלימות דמדר' כהונה) ויהי ביתו בירושלים ואינו זו משם (רמב"ם הל' כלי המקדש פ"ה ה"ז). ויתירה מזו מן המקדש לא יצא (אמור כא, יב. וראה רמב"ם שם. הל' ביאת מקדש פ"א ה"י).

(68) קרח יח, ב.

(69) בא יב, מא.

(70) ברכה לג, ה. וכפ"י רז"ל הובא ברמב"ן שם. וכ"ה בראב"ע שם.

(71) בשלח יד, ח. — בריש גלי (ת"א) בגבורה גבוהה ומפורסמת (פרש"י).

שמות ב

מען דארף אבער פארשטיין: וואס מיינט דער מדרש מיט דעם וואס ער איז ממשיך „בכדי שלא יהא פתחון פה לאברהם אבינו כו“? למאי נפק״מ אברהם׳ס פתחון פה — דער אויבערשטער דארף דאך מקיים זיין הבטחתו.

ב. דעם זעלבן ענין, אז דאס וואס אידן האבן געדארפט שואל זיין פון די מצרים „כלי כסף וגו״ איז כדי אברהם זאל ניט האבן די טענה „ועבדום . . קיים . . ואחרי כן יצאו ברכוש גדול לא קיים“, געפינען מיר אויך אין גמרא ברכות⁷, אבער דארט איז מובן די נויטיג קייט צו באווארענען די טענה פון אברהם:

די גמרא שטעלט זיך אויפן פסוק אין פרשת בא⁸, „דבר נא באזני העם וישאלו וגו״, וועלכער רעדט וועגן דעם אַנזאג פון אויבערשטן צו משה אז אידן זאלן שואל זיין פון די מצרים רכוש — און איז מסביר: „אמרי דבי ר׳ ינאי אין נא אלא לשון בקשה. א״ל הקב״ה למשה בבקשה ממך⁹ לך ואמור להם לישראל בבקשה מכם שאלו ממצרים כלי כסף וכלי זהב, שלא יאמר אותו צדיק (פרש״י: אברהם) ועבדום וענו אותם קיים בהם ואחרי כן יצאו ברכוש גדול לא קיים בהם“.

א. אויפן פסוק „ונתתי את חן העם הזה בעיני מצרים וגו״ — וואס דער אויבערשטער האט געזאגט משה רבינו ביים אַנזאגן אים וועגן יציאת מצרים — שטייט אין מדרש¹⁰: „ונתתי את חן העם — מה שאמרתי לאברהם¹¹ ואחרי כן יצאו ברכוש גדול, אני עתיד לעשות אתכם לחן בעיני מצרים כדי שישאילום וילכו מלאים, בכדי שלא יהא פתחון פה לאברהם אבינו לומר ועבדום וענו אותם קיים בהם ואחרי כן יצאו ברכוש גדול לא קיים בהם“.

די באווארעניש פון התחלת דברי המדרש „מה שאמרתי לאברהם ואחרי כן יצאו ברכוש גדול“ איז מובן בפשטות: היות אז עס שטעלט זיך די שאלה: פארוואס האט דער אויבערשטער גלייך (נאך איידער משה האט אנגענומען די שליחות בכלל, ופשיטא פאר׳ן ארויסגיין פון מדין) רעדנדיק מיט משה׳ן וועגן יציאת מצרים אים געזאגט אז „ונתתי את חן העם וגו״? פארענטפערט דער מדרש, אז דערמיט ווערט געמיינט אז עיקר תנאי וואס ערמעגליכט די יציאה — דעם ישלח אתכם¹² — אויב פאר דעם וועט זיין „ונתתי גו״ וישאלה אשה משכנתה“, קיום ההבטחה פון אויבערשטן (גלייך ביים אַנזאגן וועגן גלות ו)גאולת מצרים (בברית בין הבתרים)¹³, ואחרי כן יצאו ברכוש גדול.

(7) ט, אב.

(8) יא, ב.

(9) הובא גם בפרש״י בא שם (בשינויים).

(10) בכמה גירסאות (ראה דק״ס שם) ליתא „בבקשה ממך“ (היינו שהבקשה היא לא ממה אלא

מישראל). וראה ריף לע״י שם. ובפרש״י בא שם:

„בבקשה ממך לך וזהוהירם“.

(1) פרשתנו, ג, כא.

(2) שמור פ״ג, יא.

(3) לך טו, יד.

(4) לך שם, יג.

(5) ראה יפית (השלם) לשמור כאו.

(6) פרשתנו שם, כ.